



УДК 179.8:316.613.43

ФЕНОМЕН РЕСЕНТИМЕНТУ ТА ЙОГО НЕБЕЗПЕКА В СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Студ. П. В. Сліпченко, гр. БШ-16

Науковий керівник доц. О.І. Хромова

Київський національний університет технологій та дизайну

Події, що відбуваються останніми роками в нашій країні та навколо неї виявили наявність феномену, якому філософи, психологи, соціологи раніше майже не приділяли уваги. В окремих українських регіонах, а також в сусідній Росії сталася дивна метаморфоза суспільної свідомості, пов'язана зі зростанням агресивності водночас з відмовою від визнання реальності, яка, в свою чергу, виявилася похованою в одну мить під ідеологічними фікціями. Це явище дуже часто списують на безпрецедентну пропаганду. Але не будь-яке суспільство можна в такі короткі терміни змінити докорінно за допомогою пропаганди. Для того, щоб пропаганда була ефективною, вона має відповідати несвідомим прагненням населення. Запорукою ж дієвості різних засобів інформаційної війни в українських подіях стала наявність і в російському суспільстві, і в свідомості російськомовної спільноти нашої країни почуття ресентименту. Тому дослідження цього феномену набуває все більшої актуальності.

Метою роботи є проаналізувати феномен ресентименту та небезпеки його існування в сучасному суспільстві.

Об'єктом дослідження є феномен ресентименту як явище суспільної свідомості.

Предмет дослідження – причини, суть та наслідки ресентименту як соціального явища.

Термін «ресентимент» в науковий обіг ввів Ф. Ніцше. Ресентимент - це почуття ворожості до того, що суб'єкт вважає причиною своїх невдач, безсила заздрість, «важка свідомість марності спроб підвищити свій статус в житті або в суспільстві». На думку Ніцше, ресентимент є визначальною характеристикою моралі рабів, яка протистоїть моралі панів. Раби не здатні пробачити свого безсилля сильним світу цього і виношують ідею про прийдешню відплату «панам». Заповітна мрія стає домінантою всього їх духовного життя, організуючим началом його, в тому числі і найважливішим фактором формування світогляду. У картині світу раба всі реальні величини міняються місцями, «верх» і «низ» перевертаються: велике в моральному відношенні малюється як дрібне, слабе як втілення достоїнств, честь як гординя, боягузтво і безчестя як святість тощо. «Раби» символічно беруть реванш у «панів». Подібне символічне відношення стає ґрунтом, на якому виростають дуже специфічні «науки», «мистецтво», «мораль», словом, ціла псевдокультура, відірвана від фактичної реальності, і в цьому сенсі вона є фантастичною, але разом з тим має тенденцію приводити всі людські цінності до якогось загального знаменника. Проте імітація «творчого пориву» є обов'язковою для цього «підпільного» царства духу. Вона діяльно проявляє себе в «повстанні рабів»: «Повстання рабів у моралі починається з того, що ressentiment сам стає творчим та породжує цінності...» [1, с.424] — цими словами, власне, і вводиться поняття ресентименту.

Феномен ресентименту яскраво проявив себе на пострадянському просторі, де це почуття і зараз притаманне великим групам людей. Розпад СРСР для багатьох його громадян виявився духовною катастрофою, що супроводжувалася неспроможністю побудови нової ідентичності в світі, що дуже швидко змінюється. Нездатність щось змінити у власному житті починає плекати «ненависть раба до всього, де йому ввижається свобода» [2]. На жаль, події в Україні 2014 року спровокували не тільки сплеск відчуття ресентименту, а й перетворення його в найважливішу міфологеми суспільної свідомості. Особливо яскраво це проявило себе в Росії, про що пише професор Вищої школи економіки Сергій Медведєв в своїй статті «Російський ресентимент» [3]. Автор зазначає, що для його співгромадян стала характерною

«нездорова фіксація» на Україні, що засвідчує, з одного боку, наявність глибокої постімперської травми, а з іншого, наявності більш скритого, укоріненого в свідомості феномену – феномену незатребуваності, невизнання, образи, що століттями плекала російська реальність. Медведєв визначає Росію як країну класичного ресентименту, де думка про поразку та почуття образи на навколишній світ стали зручним виправданням для влади, оскільки співпали з глибинною російською схильністю до ресентименту.

Але проблема полягає в тому, що в сучасному світі, завдяки наявності і розповсюдженню засобів масової інформації та соціальних мереж пропаганда дуже вдало може грати на схильності певних мас людей до відчуття неповноцінності, образи та пошуків винних. Сьогодні за допомогою політтехнологів влада може, насаджуючи дискурс образи, проводити «зачистку місцевості руками громадськості» [3]. Так в Росії з підліткових розчарувань влади, розчарувань еліт в Заході та соціального інфантилізму населення народився міф про український фашизм, який став могутньою ідеологічною зброєю при здійсненні анексії Криму та розв'язування війни на сході України. Ураженою таким ідеями виявилася і частина українського населення, що була орієнтована на російськомовні джерела інформації, що провокує нестабільність суспільства.

Небезпека ресентименту полягає ще й в тому, що вигадані ресентиментні образи можуть стати реальністю. Так, міф про ненависть жителів західних і центральних регіонів України до мешканців Донбасу, що багато років роздувався російською пропагандою і підтримувався місцевими елітами, зараз, після підтримки частиною населення східних регіонів створення там квазіреспублік та їхньої апеляції до російського президента, поступово втілюється в дійсність. Це знаходить своє відображення в закличках деяких політиків, аналітиків і журналістів, які підтримують частина українців, щодо відділення Донбасу від країни та побудови стіни на кордоні з цим регіоном.

Виникає питання: як протидіяти проявам ресентименту, не допускати розгортання і вкорінення його в масовій свідомості? Відповідь на це питання має стати метою подальших досліджень цього феномену. Ще Ніцше робив висновок, що стримати негативні вияви ресентименту можна лише з позиції сили. Але чи буде подібна практика дієвою, чи не буде вона породжувати все нові та нові сплески ненависті та непорозуміння?

Висновок. На наш погляд, поки єдиний вихід з цієї ситуації – дослідження феномену ресентименту, його осмислення на філософському та психологічному рівнях, а також поступове і цілеспрямоване вкорінення в суспільній свідомості за допомогою освіти цінностей толерантності, емпатії, людської гідності і свободи. Інакше плекання і розвиток почуття ресентименту може привести до глобальної самотності всіх і кожного, а в найгіршому випадку – до постійного пошуку винних не тільки на особистісному рівні, але й на рівні держави, що може призвести до формування реваншистських прагнень, і як наслідку, війни всіх проти всіх. Ця небезпека є тим більш очевидною в нашу інформаційну епоху, коли у вільному доступі знаходиться значна частина інформації, і саме вона дарує коротке відчуття помилкової всемогутності, яке потім розбивається при зіткненні з реаліями життя.

Ключові слова: феномен ресентименту, комплекс неповноцінності, псевдокультура, повстання рабів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ницше Ф. Сочинения. В 2 т. Т.2 – М.: Мысль, 1990.
2. Кротов Я. Свойства без человека [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://krotov.info/yakov/essai/2_svoystva/resentiment.htm.
3. Сергей Медведев. Русский ресентимент //Отечественные записки. – 2014. - № 6 (63).